

Rett kopi bekreftes

Rettsbok

Sign.: Eva Therese A. Mesen
Ringerike tingrett

for

RINGERIKE herreds - rett

Hovedforhandling

År 1991 den 11. september ble rett holdt i Justisbygningen.

Rettens formann: Sorenskriver Per Kaas
Skjønnsmenn: 1. Gårdbruker Håkon Eidahl
2. Gårdbruker Kaare Sörsdal
3. Skogbestyrer Eivind Sorteberg
4. Skogbruksleder Willy Danielsen
5. Gårdbruker Jach Ths. Erichsen
som alle har avgitt forsikring før.

Protokollfører:

Sak nr. 5/1990 B

Saksøker: Tyrstrand Vannverk A/L

Prosessfullmektig: H.r.advokat Finn Grøstad

Saksøkt: Grunneiere og bruksberettigede i Vælerens nedbørsfelt.

Prosessfullmektig: H.r.advokat Sverre Thune
H.r.advokat Georg Lous

Saken gjelder: Klausulering av Vælerens nedbørsfelt.

Efter rådslagning og stemmegivning for lukkede dører
ble det den 7. oktober 1991 avsagt

S K J Ö N N :

Tyristrand Vannverk ble anlagt av Tyristrand kommune omkring 1950. Ved kgl. res. av 17. juni 1949 ble det bestemt: "Det tillates i medhold av vassdragsloven av 15. mars 1940 § 17 jfr. § 126, Tyristrand kommune å ekspropriere det som trengs av vann, eiendom, rettigheter for øvrig for anlegg av vannverk for kommunen i det vesentlige i samsvar med søknad av 9. august 1948 og plan fra ingeniør Ragnvald Stokke av 13. oktbr. 1945.

Tillatelsen meddeles på de i Industridepartementets tilråding av 17. juni 1949 inntatte betingelser."

I medhold av § 18 i lov om vassdragene av 15. mars 1940 bestemte Industridepartementet:

"Det pålegges Tyristerand kommune for å hindre forurensning av vannet å pålegge eiere og rettighetshavere i fast eiendom å finne seg i følgende servitutter over eiendommen:

- A. Under forutsetning av at inntaket legges i Væleren minst 50 m. ut fra land og på et dyp av minst 1½ m. under laveste vannstand og minst 1 m. over bunnen:
  1. Privetet på Vælertangen flyttes, så forurensninger ved mulig spill fra dette ikke kan sive ned i Væleren.
  2. Der legges sådan servitutt på hele nedslagsfeltet for Væleren med ovenfor liggende vann at det ikke skal være tillatt å bygge nye bygninger til fast eller leilighetsvis beboelse (hytter) uten at helserådet på forhånd har godkjent beliggenheten og planen for priveter.
  3. Det skal ikke tillates å bygge nye bygninger for fast eller leilighetsvis beboelse (hytter) innen en avstand av 100 m. fra Vælerens bredder regnet fra høyeste regulerte vannstand.
  4. Hyttene i nærheten av Væleren skal ha ordentlige bøttepriveter. Bøttene skal stå på et vanntett underlag forsynt med karm, så mulig spill ikke kan renne ut. Det må bare brukes helt tette bøtter. Bøttene skal tömmes innen de er 3/4 fulle, og innholdet skal graves ned i jord minst 25 m. fra vannet regnet fra høyeste vannstand i Væleren. Det er også ønskelig at de andre hytter i nedslagsfeltet for Væleren med ovenfor liggende vann får sådanne bøttepriveter.
  5. Til gjødsling av det lille stykke dyrket mark ved Vælertangen må ikke bruknes naturgjødsel men bare kunstgjødsel.
  6. Det forbys å bade i Væleren innen en radius av 500 m. fra vanninntaket.

Disse bestemmelser ble lagt til grunn som skjønns-forutsetninger ved Ringerike herredsretts ekspropriasjonsskjønn for anlegg av vannverk for Tyristrand kommune avhjemlet 17. oktober 1950.

Efter komunesammenslutningen i 1964 har vannverket eksistert som et andelslag, som idag har 740 andelseiere og som forsyner ca 2000 personer med drikkevann.

Ut fra et behov for tidsmessige og detaljerte klausuleringsbestemmelser fremmet vannverket i brev av 26/10 1981 fra h.r.advokat Finn Grøstad til Fylkesmannen i Buskerud søknad om tillatelse til å ekspropriere det som trengs av rettigheter for klausulering av nedbørfeltet for Væleren. I sin endelige form i brev av 17. august 1990 fra Fylkesmannen til Tyrstrand Vannverk A/L lyder tillatelsen:

I medhold av lov om vassdragene av 15. mars 1940, § 18, gis Tyrstrand Vannverk A/L tillatelse til å ekspropriere det som trengs av rettigheter for klausulering av nedbørfeltet for Væleren i Ringerike kommune.

TILLATELSEN GJELDER.

1. Områdebegrensning.

Klausuleringsbestemmelsene gjelder for hele nedbørfeltet til ./Væleren, jfr. vedlagte kartbilag.

1.1 Klausuleringsområde.

Nedbørfeltet til Væleren er inndelt i to soner. Det lokale nedbørfeltet omfatter foruten ~~Væleren~~ også ~~Svarvarden~~ og ~~Grytingen~~, mens resten av nedbørfeltet utgjør den ytre klausuleringssonen, jfr. ovennevnte kartbilag.

2. Klausuleringsbestemmelser.

2.1. Bebyggelse.

Ny bebyggelse i det lokale nedbørfeltet er ikke tillatt. Unntatt herfra er nødvendige bygg til bruk i skogdriften og til jakt- og fiskestell. Plassering skal godkjennes av helse- og sosialstyret i Ringerike.

Tilbygg, gjenoppbygging og ombygging av eksisterende hytter og uthus er tillatt dersom dette ikke medfører ~~bruksendring~~ og alle byggesaker skal godkjennes av helse- og sosialstyret.

2.2. Privet og renovasjon.

~~Forurensningslovgivningen~~ tillater ikke utsipp av spill- og avløpsvann ~~direkte til vassdrag~~. Loven må håndheves strengt.

Innlagt vann i hytter tillates ikke.

Privetavfall skal enten fjernes ved bortkjøring, eller det må anordnes som et lukket biologisk system. Avfall fra biosystem nedgraves/deponeres på plass anvist av helse- og sosialstyret.

Utslippsordning av vann (utslagsvask) skal godkjennes av helse- og sosialstyret.

Henleggelse og/eller nedgraving av avfall, og lagring eller bruk av kloakkslam, er ikke tillatt i nedbørfeltet.

2.3 Camping og leirslagning.

Organisert camping og leirslagning er forbudt i hele nedbørfeltet. Leirslagning er dog tillatt ved ~~Hovinsetra~~ og områdene ved ~~Skogstjern~~ og ~~Tangtjern~~.

Plassene må være godkjent av helse- og sosialstyret.

All leirslagning er forbudt i Vælerens lokale nedbørfelt. Leirslagning i det øvrige nedbørfeltet må ikke skje nærmere enn 50 meter fra innsjøer og elver/bekker.

2.4 Skogbruk - jordbruk.

Bruk av plantevernmidler eller gjødsel i skogbruket er ikke tillatt i Vælerens ~~lokale nedbørfelt~~. Unntatt fra forbudet er sprøyting med glyfosat innenfor retningslinjer gitt av Landbruksdepartementet og utplanting av skogplanter behandlet med plantevernmidler utenfor feltet.

I ~~resten av nedbørfeltet~~ er det ikke tillatt å benytte plantevernmidler i fareklasse X, A og B. Unntatt er sprøyting av tømmer i forbindelse med barkbillebekjempelse, hvor sprøyting kan skje med plantevernmiddelet i fareklasse B. Sprøyting av tømmer må ikke skje på steder der vannforurensning kan oppstå, og ikke nærmere enn 50 meter fra vann.

Opplasting av tømmer skal skje fra sted anvist av Tyristrand Vannverk A/L etter samråd med helse- og sosialstyret og grunneier.

Nydyrkning er ikke tillatt.

Dispensasjon fra de ovennevnte bestemmelser kan gis i spesielle tilfeller. Søknad herom sendes Statens Institutt for Folkehelse.

2.5 Bruk av båt.

Det er ikke tillatt å bruke motordrevne båter på Væleren eller noen av de øvrige innsjøene i nedbørfeltet! Unntatt herfra er nødvendig transport i forbindelse med skogsdriften, dog ikke i en radius av 100 meter rundt inntaksstedet i Væleren.

Tilsvarende unntak kan gis for hytteeiere som p.g.a. medisinske og/eller aldersmessige årsaker ikke kan komme fram og tilbake til sine hytter uten ved bruk av motordreven båt. Motorkraften skal under ingen omstendighet overstige 6 hk.

Helse- og sosialstyret i Ringerike avgjør søknader om bruk av båt på Væleren av medisinske og/eller aldersmessige årsaker.

Bruk av ~~annen båt på Væleren~~ er bare tillatt for den som eier grunn til vannet etter som er avhengig av båt for å komme til eller fra sin hytte. Tyristrand Jeger- og Fiskeforening kan i tillegg disponere inntil 5 båter for fiskestell. Vannverket kan disponere 1 båt for drift og vedlikehold av vannverket.

2.6 Bruk av motordrevne kjøretøyer på isen.

Bruk av motordrevne kjøretøyer på isen i det lokale nedbørfelt er bare tillatt i forbindelse med skogsdriften og ved eventuell løypelegging. På Væleren er det imidlertid totalforbud mot bruk av motordrevne kjøretøyer til løypelegging, og bruken i skogsdriften skal ikke skje i en radius av 100 meter rundt inntaksstedet.

2.7 Fiske.

Fiske fra båt og is i Væleren er ikke tillatt i en radius av 500 meter rundt inntaksstedet. Fiske fra land er ikke tillatt innen samme radius.

Gjødsling av vann og elver/bekker i nedbørfeltet til opphjelp av fiske er ikke tillatt, med unntak av kalking.

2.8 Bading.

Organisert bading (etablering av badeplasser o.l.) er ikke tillatt i Væleren. Innenfor en radius av 500 meter rundt inntaksstedet er bading totalt forbudt.

2.9 Stevner o.l.

Stevner o.l., samt konkurranser med utgangspunkt og/eller innkomst i Vælerens lokale nedbørfelt, er ikke tillatt. Vinterstid kan helse- og sosialstyret gi dispensasjon for skirenn i nordre del av det lokale nedbørfeltet.

2.10 Skogsbilveger - bom.

Vegen opp til vannverkets inntakshus skal være sperret med låst bom. Plassering av bommen avgjøres av Tyristrand Vannverk A/L etter samråd med grunneier. De øvrige veger i nedbørfeltet må ikke utbedres med sikte på økende adkomstmuligheter for allmennheten.

Vannverket skal sette opp skilt ved bommen hvor det tydelig framgår hvilke grupper og personer som har anledning til å parkere ved Væleren.

2.11 Lagring av olje og oljeprodukter.

Oljeprodukter for fyring og drivstoff kan oppbevares på kanner med volum inntil 25 liter. Større tanker skal monteres i tette rom hvor innholdet samles opp ved eventuell lekkasje, forsiktig etter bygningsrådets/helse- og sosialstyrets krav. Lagring av drivstoff fort skogdriften må godkjennes av SIFF.

2.12 Arealenes plassering.

Arealet som utgjør Væleren's lokale nedbørfelt går fram av vedlagte kartkopi, jfr. brev av 11. juni 1982 fra SIFF. Dette kartet er en del av servituttene. Vannverkets inntakssted og sikringssonen med radius 500 meter er inntegnet på kartet.

Der den inntegnede grenselinje for nedbørfeltet ikke er nøyaktig nok, vil det være de hydrologiske vurderinger på stedet som er avgjørende.

3. Vilkår for tillatelsen.

Tillatelsen gis på følgende vilkår:

3.1 Skjønn må være begjært innen ett år fra 11. januar 1990, da tillatelse med endringer ble gitt, ellers faller tillatelsen bort, jfr. lov om vassdrag, § 130, pkt. 1. Dersom de ovennevnte endringer blir pålagt gjelder fristen for å begære skjønn fra det tidspunkt klagen blir avgjort.

3.2 Kopi av tillatelsen er sendt til høringsinstansene og en del andre adressater. Søkeren skal forøvrig sørge for at andre berørte grunneiere og rettighetshavere gjøres kjent med denne tillatelsen.

Skjønn i henhold til tillatelsen ble påstevnet ved begjæring av 6. november 1990. Skjønnsforhandlinger er holdt 11. til 16. september 1991. I tillegg til den ovennevnte tillatelse ble sådanne skjønnsforutsetninger fremlagt og lagt til grunn:

I Skjønnsforutsetningene.

1. Skjønnsforutsetningene og de dokumenter som nevnes til slutt under nr. 1 angir det faktiske grunnlaget som skjønnsretten skal bygge på ved fastsetting av erstatninger - herunder:

- omfanget av ekspropriasjonen og klausuleringen,
- saksøkers fremgangsmåte ved beregning og utbetaling av erstatning,
- hvilke tiltak saksøkeren påtar seg,
- hvilke forhold som skal holdes utenfor skjønnet.

Sammen med de alminnelige skjønnsforutsetninger blir det fremlagt ekspropriasjonstillatelse fra fylkesmannen i Buskerud av 10.1.1989 med endringer av 11.1.1990 samt brev fra Statens Institutt for Folkehelse av 14.5.1991.

2. Skjønnsforutsetningene består av en alminnelig del og en spesiell del. De spesielle forutsetninger inneholder særbestemmelser for de enkelte takstnummer. Dersom de spesielle skjønnsforutsetninger er i strid med de alminnelige skjønnsforutsetninger, eller med det generelle kartmateriale som er fremlagt, må de spesielle overstyre.

3. Saksøker forbeholder seg rett til å endre eller supplere skjønnsforutsetningene inntil skjønnet blir tatt opp til avhjemling.

II Omfanget av klausuleringen.

1. Ekspropriasjonen og klausuleringen gjelder enhver rettighet som er nødvendig for gjennomføring av klausuleringen av nedbørfeltet for Våleren, slik dette er beskrevet i ekspropriasjonstillatelsen.

III Erstatningsforhold med tilhørende bestemmelser.

1. Fastsetting av erstatning for byggeforbud.

Dersom retten finner at vilkårene for erstatning er tilstede på grunn av byggeforbudet, fastsettes erstatningen som en samlet sum for hvert enkelt takstnummer.

2. Fastsetting av erstatning på grunn av forbud mot bruk av plantevernmidler eller gjødsel i skogbruket.

Dersom retten finner at vilkårene for erstatning er tilstede på grunn av forbudet mot bruk av plantevernmidler eller gjødsel i skogbruket. fastsettes erstatningen enten som en erstatning pr. dekar eller som en samlet sum for hvert enkelt takstnummer.

3. Forbud mot bruk av båt.

Dersom retten finner at vilkårene for erstatning er tilstede på grunn av forbud mot bruk av båt, fastsettes erstatningen som en samlet sum for hvert enkelt takstnummer.

4. Andre erstatningsforhold.

De erstatninger skjønnsretten fastsetter skal dekke alle erstatningsbetingede skader og ulemper som de saksøkte blir påført i forbindelse med klausuleringen - dog bortsett fra forhold som i skjønnsforutsetningene eller ved skjønnsrettens avgjørelse uttrykkelig er holdt utenfor skjønnet.

5. Erstatningsoppgjør.

Erstatningsoppgjøret skjer i samsvar med skjønnslovens §§ 53 - 57.

IV Tiltak saksøker ordner.

Saksøker ordner med bortkjøring av privett og annet avfall fra områdene ved Skogstjern og Langtjern, hvor leirslagning er tillatt.

Brevet fra Statens Institutt for Folkehelse av 14/5 1991, som er nevnt i skjønnsforutsetningenes p. 1, har følgende avsnitt av betydning for skjønnet:

Bestemmelsen om motorkraftens størrelse var ikke ment å skulle gjelde for transport i forbindelse med skogsdriften. Det ville være meningsløst å ha en bestemmelse som tillater tømmertransport over innsjøen, men som samtidig umuliggjør det samme ved at det kun å tillate 6 hk's motor. På et tidlig tidspunkt i saksutredningen ser det ut til at det var et avsnitt mellom andre og tredje setning i punktet. Det var da tydeligere at begrensningen i motorstørrelse ikke skulle gjelde tømmertransport. Senere ser det ut til at avsnittsinndelingen er falt ut (ved en feil?).

Vi mener at denne tolkningen av bestemmelse 2.5 bør legges til grunn ved skjønnsbehandlingen.

Under skjønnsforhandlingene avgjorde 2 parter og 3 vitner samt en av de oppnevnte skogsakkyndige forklaring. De foran nevnte dokumenter ble dokumentert, videre den sakkyndige erklæring avgitt av herredsskogmester Hans Bergan og skogkonsulent Erik Ditmansen, samt kart, kontrakter m.v. som angitt i rettsboken. Retten foretok befaring, hvorunder parter og vitner uttalte seg. Ved forhandlingenes avslutning nedla saksøkerens prosessfullmektig påstand: De saksøkte tilkjennes ingen erstatning. De saksøktes to prosessfullmektiger nedla sådan likelydende generell påstand:

1. De saksøkte tilkjennes full erstatning for alle skader og ulemper som følge av klausuleringen med tillegg av rente fra forfall til betaling skjer.
2. De saksøkte tilkjennes erstatning for teknisk og juridisk bistand.

For de enkelte saksøkte ble påstand knyttet til ett eller flere av følgende punkter:

1. Forbudet mot bygging og tap av muligheten for bortfeste og salg av hyttetomter - post 2.1.
2. Stengning av vann, anordning av lukket biologisk system for privatavfall, fjerning av utslagsvask - post 2.2.
3. Sprøyterestriksjonene - post 2.4.
4. Gjødslingsforbudet - post 2.4.

5. Verdireduksjon av hytte på grunn av forbudet mot å bruke båt i Væleren - post 2.5.
6. Båt - post 2.5
7. Redusert fiske - post 2.7.
8. Merutgifter for lagring av olje - post 2.11.

Retten ble satt med fem skjönnsmenn i medhold av skjönnslovens § 11, annet ledd. Samtlige har deltatt i forhandlingene og i dröftelsen av skjönnet.

Partsforhold

Skjönnsbegjæring og innkallelse til skjönnsforhandlinger har vært kunngjort ved almenningsstevning i medhold av lov av 9. juli 1851 rettet til grunneiere og rettighetshavere i Vælerens nedbörsfelt. Å konstatere hvilke personer disse rettighetshavere omfatter har budt på vanskeligheter. Ved skjönnsforhandlingenes avslutning omfatter listen følgende navn:
(Hvor der er sprang i nummereringen skyldes det at det har vært avsatt ledige nummer som ikke har blitt benyttet.)

T 1	Vegfellesskapet v/ Torkel skinnes Myhre	3503	Tyristrand	
T 2	Torkel Skinnes Myhre	3503	Tyristrand	
T 3	Gerd Helene Melbye	3503	Tyristrand	
T 3A	Gunnvor Melbye	3503	Tyristrand	
T 3B	Gerd Grønlie	3503	Tyristrand	
T 4	Hans Jørgen Schimnes	Nakkerud	3503	Tyristrand
T 5	Torø Hamremoen	Nakkerud	3503	Tyristrand
T 5A	Ingunn Schmidt	Røyskattstien 3 B	3190	Horten
T 5B	Else Windju	Hamborggt. 15	3018	Drammen
T 6	Arvid Bråten	Nakkerud	3503	Tyristrand
T 7	Edvard Modalen	Nakkerud	3503	Tyristrand
T 8	Aslaug Juul		3503	Tyristrand
T 9	Karl Bergan			
	Ottar Bergan	Nakkerud	3503	Tyristrand
T10	Vivi Engelstad Ruud			
	Truls A. Ruud	Drolsum	3370	Vikersund
T11	Randi Kind Hallmann	Furulundvn. 7	3500	Hønefoss
T12	Gerd Jacobsen		3503	Tyristrand
T13	Bjørn Jacobsen		3503	Tyristrand
T15	Hans Hollerud		3503	Tyristrand
T16	Andre Johan Stensrud		3503	Tyristrand
T17	H. J. Kind		3503	Tyristrand
T18	Lars Egil Viljugrein	Nakkerud	3503	Tyristrand
T19	Torkil Torkilsen		3503	Tyristrand
T20	Ester T. Tobiassen		3503	Tyristrand
T21	Arne A. Trinterud		3503	Tyristrand
T22	Ole A. Haug		3503	Tyristrand
T23	Kristen Orkås		3503	Tyristrand
	Inger Marie Arntsen	Tolpinrud	3503	Tyristrand
	Ove Ragnar Arntsen	Tolpinrud	3500	Hønefoss
			3500	Hønefoss

T24	Johan Lien		3503 Tyrstrand
T25	Solveig Brekke Johansen	Haugerudvn. 02	0674 Oslo 6
T26	Jørgen Herman Vogt		
T27	Solveig Berger		3503 Tyrstrand
T28	Harald Hollerud		3503 Tyrstrand
T29	Carl AXel Løvenskiold	Ask	3503 Tyrstrand
T30	Truls Hamremoen	Berberisvn. 1	3500 Hønefoss
T31	Tone Elisabeth Haugerud		3408 Tranby
T32	Kåre Sitgsrud	Nakkerud	3626 Rollag
T33	Kirsten Solberg	Nakkerud	3503 Tyrstrand
T34	Karl og Arne Engen	Nakkerud	3503 Tyrstrand
T36	Sverre Haug	Nakkerud	3503 Tyrstrand
T37	Engebret Hollerud		3503 Tyrstrand
T39	Elisabeth Nordengen		3503 Tyrstrand
T41	Eivind Eriksen		
	Svenn Sylling		3503 Tyrstrand
	Margot Jahren		3503 Tyrstrand
	Torbjørg Laache		3503 Tyrstrand
T42	Skjærdalen Drug A/S		3503 Tyrstrand
T43	Johan Hanevold	Plogvn. 13,	0679 Oslo 6
T44	Ove P. Kind		3503 Tyrstrand
T45	Karin Retvedt		3506 Røyse
T46	Ola Aas	Ullevålsvn. 52,	0454 Oslo 4
T47	Bjørg Sørland		3503 Tyrstrand
	Arne Sørland		3503 Tyrstrand
T48	Else S. Henriksen		3503 Tyrstrand
T49	Ase Orkås		3503 Tyrstrand
T50	Rolf Hamremoen		3503 Tyrstrand
T51	Tom Krogstad	Tollef Gravsv. 115,	1342 Jar
T52	Marit Ellingsen		
	Ole Martin Lefmann		3408 Tranby
T53	Inger Marie Sørensen	Valhallvn. 5 A,	3500 Hønefoss
T54	Magne Hollerud		
	Solveig Andresen		
	Engebret Hollerud		
	Odd Vidar Lønberg		
	Ester Røro		
T56	Terje Lunde Willand		3503 Tyrstrand
T57	Ivar Pedersen	Løsbyvn. 33,	2030 Raufoss
T59	Vogt Svensen	Sandstuvn. 7 C	3503 Tyrstrand
			1470 Lørenskog
			3503 Tyrstrand
			1170 Oslo
			1700 - 1800
T61	Else Baumann	Hospitsvn. 12,	0393 Oslo
T62	Olaf Røsbergs dødsbo	Storgt. 7,	0155 Oslo 1
T63	Morten Torgersen		3510 Søkna
T64	Edit Moen Bredo	Stabelsgt. 19,	0853 Oslo 8
T65	Ove Skotland	Parkvn. 5,	3500 Hønefoss
T66	Odd Skarvhellen		3503 Tyrstrand
T67	Kjell Arne Røen	Veme	3510 Søkna
T68	Ole Bang	Ask	3500 Hønefoss
T69	Inger Johanne Bergård	Ask	3500 Hønefoss
T70	Håkon Lerberg	Ask	3500 Hønefoss
T71	Johan Bergård	Ask	3500 Hønefoss
T72	Rolf Bjerke		
T73	Ole Hermann Hollerud		3503 Tyrstrand
T74	Eivind Ring	Munkedamsvn. 81 C,	0270 Oslo 2
T75	Jørn Solheim		3503 Tyrstrand
T76	Karin Nordengen		3503 Tyrstrand
T77	Margit Hollerud	Hunnbak 5913,	1650 Sellebakk
T78	Aimar Kristofersen	Haug	3500 Hønefoss
T79	Karl Erik Melbye		3503 Tyrstrand

T101	Birger Krogstad	Garthervn. 11	3500 Hønefoss
T102	Jan Rolf Johansen	Tirilvn. 13	0875 Oslo
T103	Nordahl Johanen	Prøyserudbakken 45	3030 Drammen
T104	Andre Johan Stensrud		3503 Tyristrand
T105	Arne Sognlien		3503 Tyristrand
T106	Per Samuelsen	Voll Terasse 64 C	1342 Jar
T107	Anne Lise Tobiasen		3503 Tyristrand
T108	Reidar Hellerud	Asperudtoppen 12	Oslo
T109	Bente Bugge		
T110	Olaf Sigurd Dahl	Gladvollvn. 32	1160 Oslo
T111	Haralr Røysi	Akebergvn. 32	0650 Oslo
T112	Boel Kristine Schinrud	Middeltunsgt. 7	0360 Oslo 3
T113	Tor Johan Lysell	Jakob Aallsgt. 30 A	0364 Oslo
T114	Vælertangen	Hamborgt. 15	3503 Tyristrand
T115	Else Windju	Tanumvn. 111 D	3018 Drammen
T116	Finn Endre Kjølstad	Lyn trekket 26	1300 Sandvika
T117	Leif Samuelsen	Hamarbrusen 2	1086 Oslo
T118	Odvar Anders Dokken	Sundgt, 2	1900 Fetpsund
T119	Berit Thorsen	Rødbergvn. 2 C	3500 Hønefoss
T120	Otto Lødoen		0591 Oslo
T121	Nils H. Daahuus-Jessen	Nile Juelsgt. 35	0257 Oslo
	Jan Daahuus-Jessen	Nile Juelsgt. 35	0257 Oslo
T122	Wenche L. Andersen	Radarpvn. 6	1152 Oslo
T123	Arne T. Andersen	Grevlingåsen 3 A	1347 Hosle
T124	Aasbjørn Berg	Carl Stensetsv. 2	3055 Krogstadelva
T125	Nils Sten Egeli		
T126	Kristen Orkås		3503 Tyristrand
T127	Eliise Dahl		3503 Tyristrand
T128	Andreas Paulsen	Livvn. 9	3500 Hønefoss
T129	Hans Haugen		3503 Tyristrand
T130	Den Norske Turistfor.	Hovinkoia	3503 Tyristrand
T131	Ornulf Magne Heggebø	Beryrådvn. 5	0873 Oslo
T132	Aril Haug	Jomfrubraten 76	3503 Tyristrand
T133	Knut A. Renslema	Mellumvn. 11	Oslo
T134	Merete Rosenqvist		0751 Oslo
T135	Se Takstrnr: 77		
T136	Per Tronrud		
T137	Kamilla Hamremoen		3503 Tyristrand
	Magda Orkås		3503 Tyristrand
T138	Speiderhytta		3503 Tyristrand
T139	Emil Skaug		3503 Tyristrand
T140	Svein Engen		
T141	Else K. Pettersen	Glitterudvn. 103	1352 Kolsås
T142	Ragnhild Dagmar Olsen	Traktoveien 5 B	0678 Oslo
T143	Kristen Skaug		3503 Tyristrand
T144	Kari Skaug		3503 Tyristrand
T145	Arne Marie Gyberg	Nonnegt. 11	4656 Oslo
T146	Kjell Ivar Braaten		3330 Krokstadelva
T155	Gerd og Per Alfsen	Nordterr. 13	1342 Jar
T156	John Ulven	Ostenstadveien 23	1393 Ostenstad
T157	Heidi Rognlien		
T158	Johannes Nordahl	Prøyserudbakken 45	3030 Drammen
T159	Ragnar Petter Strom	Elveveien. 16	1660 Nesbru
T160	Helga H. Stensrud		3503 Tyristrand
T161	Inger Færevåg	Terassevn. 64	0682 Oslo
T162	Elin og Dag Heim	Helgerudvn. 2	3500 Hønefoss
T164	Børre Brevik	Halvdan Svartes gt. 1	3503 Tyristrand
T165	Arnold Kåre Dalbye	Odnavn. 3	3500 Hønefoss
T166	Erik Bjerkevold		1406 Hebekk

T167	Karsten Bergh		
T168	Gerd Orskaug		
T169	Arne Grøtnes	Etterstadsletta 51 B	0660 Oslo
T170	Willy Hansen	Landingsvn. 112	0767 Oslo
T171	Nils Erik L. Jensen	Herrgårdsvn. 10 C	1168 Oslo
T172	Ivar Kleiva		
T173	Ragnar E. R. Ulvestad	Bygdøy Alle 125 B	0273 Oslo
T174	Wenche Gro Berntsen	Bausbakken. 28 A	2380 Brumunddal
	Turid Karoline Hemma	Bausbakken. 28 A	2380 Brumunddal
T175	Randi Høydal		
T176	Carl Axel Løvenskiold	Ask	3500 Hønefoss
	Arnfinn Bakke	Ask	3500 Hønefoss
T177	Gisella og Rolf Olsen	Sundvn. 14 D	1315 Nesøya
T178	Else Ranveig Mathisen	Manglerudvn. 140	0678 Oslo
T179	Svein Johs. P. Echholt	Blentenborfgvn. 7	3031 Drammen
T180	Per Kiell Levin	Vestlivn. 20 B	0750 Oslo
T181	Knut Bliksrud	Tvetenvn. 239	0675 Oslo
T182	Hans Peder Andersen	Bogerudvn. 6	0692 Oslo
T183	Else Gunvor Eliasen	Holmboesgt. 5 A	0357 Oslo
T184	Fritz Wilhelm Aamodt	Haga Terasse 16	3500 Hønefoss
T185	Lise H Greve		
T186	Kjell Otto Thorsen	Voll Terasse 79	1342 Jar
T187	Kåre Bryhni	Stårpunktvn. 20	0891 Oslo
T188	Jan Skjerve	Mårstien 26	2014 Blystadlia
T190	John Norring Hamilton	Langerudsvingen 29	
T191	Odd Ludvig Schultz	St. Jørgensv. 53	1187 Oslo
T192	Bjørn Anskar Moholdt	Livveien 15	0662 Oslo
T193			3500 Hønefoss
T194	Torger Stensrud	Kampebråten 4	1300 Sandvika
T195	Trond Holter	Hampengen 16	1396 Bjørkås
T196	Einar Johannes Hjorth	Mekanikkervn. 1	0683 Oslo
T197	Frida Nilsen		
T198	Erling A. Tronvik	Sildræven. 68 B	7048 Trondheim
T199	Eivind Nicolay Ring	Munkedamsvn. 81 C	0270 Oslo
T201	Terje Røste	Kvartsveien.	3340 Amodt
T202	Åsolv Frøysnes	Ringveien 1	3174 Revetal
T203	Martin Rolid	Blomsterveien 26	3500 Hønefoss
T204	Arne G. Opsahl	Ask	3500 Hønefoss
T205	Arild Hoff	Ask	3500 Hønefoss
T206	Sølvverkets Skogforvalt.	Krudtmølleveien 20	3600 Kongsberg
T207	B.A. Rørholdt	Trosterudveien 33 G	0386 Oslo
T208	Annie Holte	Nakkerud	3503 Tyrstrand
T209	Harald Opsahl		3503 Tyrstrand
T210	Sølvverkets Skogforvalt.	Krudtmølleveien 20	3600 Kongsberg
T211	Arve og Asle Dahl	Nakkerud	3503 Tyrstrand
T212	Sigm. Kr. Myhre	Nakkerud	3503 Tyrstrand
T213	Johan Storvik, s eftf,		
T214	Einar Helgesen	Nakkerud	3503 Tyrstrand
T215	Solveig og Tor Solheim	Nakkerud	3503 Tyrstrand
T216	Olav Sveinsgjerd	Nakkerud	3503 Tyrstrand
T217	Sigurd Fremgård	Barnås	3515 Sokna
T218	Anders I. Åsen		3515 Sokna
T219	Anne og Ivar Kristiansen	Støvern	3515 Sokna
T220	Oddvar Jubal Andersen	Vetlandsfaret 1 B	0686 Oslo 6
T221	Mona og Kåre Wrangell	Favelsgt. 1	0454 Oslo 4
T222	Ase og Bjørn Watle,	Mælssvingen	1169 Oslo 11
T223	Erik Bjerkevold	Kløftrehagen 44	1067 Oslo 10
T224	Ola Jarl Nedrelid	Munkerudv. 14	1163 Oslo 11
T225	Henning Pedersen	Prestmoveien	3520 Jevnaker
T226	Jens Solberg	Myrvollv. 31 A	1417 Myrvoll

Under forhandlingene ble partene enige om følgende vilkår som ble nedfelt i en protokoll av 16/9 1991:

Etter samråd med representant for Statens Institut for Folkehelse - som møtte under skjønnet - er partene enige om følgende forståelse når det gjelder klausuleringsbestemmelsene 2.2 og 2.11:

2.2 Privet og renovasjon

Hytter mer enn 100 meter fra vann/bekker.

De hyttene som ligger mer enn 100 meter fra vann/bekker og som har et akseptabelt sted å gjøre av avfallet, kan ha annen toalettlosning enn bortkjøring/lukket biologisk system - forutsatt at toalettlosningen tilfredsstiller generelle regler for toaletter for hytter. Helse- og sosialstyret vurderer hver enkelt hytte med sikte på å finne toalettlosninger i hvert tilfelle.

Hytter mindre enn 100 meter fra vann/bekker.

Skjønnsretten avgjør hvorvidt eiere av hytter som ligger nærmere vann/bekker enn 100 meter har krav på erstatning for å tilfredsstille kravet om bortkjøring av privetavfall eller installering av lukket biologisk system. Dersom skjønnsretten finner at nevnte hytteeiere har krav på erstatning, avgjør helse- og sosialstyret - etter samråd med hytteeier og vannverket - hvilke rettinger/nye installasjoner som må gjennomføres. Herunder avgjør også helse- og sosialstyret det beløp som rettingen/nyinstallasjonen vil innebære og som skal tilfalle hytteeier. Nevnte beløp blir å utbetale hytteeier så snart rettingen/den nye installasjon er gjennomført.

2.11 Lagring av olje og oljeprodukter.

De fire første linjer i bestemmelsen i 2.11 om lagring av olje og oljeprodukter gjelder for hytter og skogshusvær.

Når det gjelder langtidslagring av olje og oljeprodukter til skogsdriften, kan dette skje med tanker av størrelse opp til 500 liter. Forutsetningen er at langtidslagringen skjer på steder/i groper godkjent av SIF.

Når det gjelder korttidslagring av olje og oljeprodukter, kan dette skje med tanker inntil 1500 liter. Tankene transporteres ut av nedbørfeltet etter endt hogst.

Retten legger denne protokoll til grunn for skjønnet sammen med de foran inntatté dokumenter.

Retten vil først generelt bemerke at klausuleringen gjelder et område som siden 1950 har vært undergitt restriksjoner som nedslagsdistrikt for et vannverk som forsyner en ikke ubetydelig del av Ringerike med drikkevann. Ved opprettelsen av vannverket ble naturligvis Vælerens nedslagsdistrikt belagt med restriksjoner for anvendelsen av området ut fra hensynet til å bevare vannet i Væleren som drikkevann. At oppfatningen av hvad der til enhver tid er nødvendig for å tilgodese dette formål på en betryggende måte, kan endre seg, er noe enhver som restriksjonene rammer må være forberedt på. Slike endringer kan følge av utviklingen innenfor helsemessig forskning og vannforskning generelt med den økede eller endrede innsikt forskingsresultater kan gi. Men behovet for endringer eller supplementer kan også ha sin årsak i samfunnsutviklingen forøvrig og ikke minst i utviklingen innenfor det klausulerte område selv og den bruk av området som etterhvert har vokset frem.

Endringen og suppleringen av klausuleringen i Vælerens nedslagsdistrikt har nettopp en slik bakgrunn. Det gjør at det ikke er uten videre klart at de som rammes av restriksjoner, vil ha krav på erstatning for ethvert tap de måtte hevde å bli påført ved at bruken av området må innrettes etter utviklingen. Klausuleringen som følger av tillatelsen i Fylkesmannens brev av 17. august 1990, må sees på denne bakgrunn. Dessuten får forureningslovens alminnelige bestemmelser anvendelse.

Om de enkelte poster i de saksöktes påstand bemerkes:

1. Byggeforbudet.

Saksökeren har gjort gjeldende at det allerede i 1950, da vannverket ble anlagt, ble etablert byggeforbud i nedbørsfeltet, dog riktig nok med en mulighet for unntak etter helserådets samtykke. Det siste samtykke ble gitt i 1973, og det er intet grunnlag for å anta at ytterligere hyttebygging ville ha blitt tillatt. I den kommunale plan for fremtidig hyttebygging i Ringerike, som foreligger til behandling av kommunestyret i høst er denne del av kommunen dessuten ikke tiltenkt hyttebygging. Selv uten klausulering ville hyttebygging ikke ha kunnet påregnes.

Grunneierne har gjort gjeldende at byggeforbudet for all fremtid hindrer dem i å selge eller bortfeste nye hyttetomter. De hevder at det klausulbelagte området er vel egnet til utnyttelse på denne måte og at det innenfor området er felter som i særlig grad peker seg ut som fremtidige tomtefelter.

Retten finner ikke at den klausulering som nu fölger av den gitte tillatelse, setter grunneierne i noen dårligere stilling enn de var fra för, när det gjelder opprettelse av tomter eller tomtefelter. Det kan ikke antas att samtykke til ny hyttebygging vilde ha blitt gitt, selv om den nye klausulering ikke hadde kommet.

Det foreligger fire ubebyggede festetomter, hvor festeren efter utlöpet av en festeperiode ikke har önsket å benytte sin rett etter kontrakten til å få festeforholdet forlenget med nye perioder. Det er ikke opplyst noe som tilsier at samtykke til å bebygge disse tomter vilde ha blitt gitt uten den nye klausuleringen. Virkningen av klausuleringen blir her ikke forskjellig fra virkningen i området forövrig. Heller ikke vil ubenyttede gamle rettigheter til å få utsikt tomt i området komme i noen annen stilling.

Erstatning for byggeforbud tilkjennes ikke.

2. Vann og privat.

De endringer som er pålagt/innretting av privat, er en følge av det endrede syn på årsakene til vannforurensing forbunnet med den forholdsvis intensive utnyttelse av området til etablering av fritidsboliger som etablering av hyttefelter sammen med protokollen innebærer. Påbudet i tillatelsens punkt 2 - 2/ går ikke lenger enn hytteeiere i et hvilket som helst hytteområde må finne seg i uten erstatning.

Forbudet mot utslipp av avløpsvann följer i den form det är gitt, med unntak med mulighet för samtykke av helserådet, utan vidare av forurensingsloven.

Forbudet mot innlagt vann är inte på samma måte hemlet i forurensingsloven. Men när det knyttes till bestemmelsen om utslipp av vann, går forbudet ikke lenger enn forurensingsloven faktiskt ger adgang til.

3. Sprøyting

Klausuleringen innebär ingen innskränkning i adgången till sprøyting med glyfosat ut över de alminneliga regler som är gitt av Landbruksdepartementet. Det uppstår idag ingen umepte i förbindelse med sprøyting av skogen.

De sakkyndige har imidlertid i sin erklärning tatt opp spørsmålet om forholdet till ett nytt sprøytemiddel, Arsenal, som är mer fördelaktigt i bruk ved "sprøyting av problemfelter på hög bonitet för nyplanting;" och ved sprøyting av vegkanter.

Sprøytemiddelet Arsenal er nytt, og det er uvisst om det vil kunne bli godkjent av Statens Institutt for Folkehelsen på linje med Glyfosat. Skulde det ikke skje fordi middelet i tilfelle anses for å ha større skadevirkninger på miljøet enn Glyfosat, må skogeierne rette seg etter det og drive skogen som før uten at det oppstår noe erstatningskrav av den grunn. Det kan ikke antas at noen har et rettskrav på å kunne ta i bruk ethvert mulig nytt hjelpemiddel i skogsdriften, sålenge skogen kan drives forsvarlig uten.

4. Gjödsling

Det er ikke opplyst at skogen i nedslagsdistriktet noen gang har vært gjödslet.

Gjödsling er et hjelpemiddel i skogbruket, som brukt på riktig måte erfaringsmessig med sikkerhet øker avkastningen av skogen. Denne mulighet til øket inntekt er skogeierne i nedslagsdistriktet avskåret fra å kunne benytte seg av på grunn av forbudet i det lokale nedbörsfelt. I sin erklæring har de sakkyndige uttalt seg om fordelene ved gjödsling, og de har foretatt beregninger av den meravkastning gjödsling kunde antas å medføre for den enkelte skogeier i området. De har herunder vurdert størrelsen av de arealer hver enkelt kan antas å ville ha gjödslet, hvis gjödsling ble foretatt i den utstrekning det vilde ha vært lønnsomt. De har også tatt hensyn til sannsynligheten for at gjödsling vilde ha funnet sted.

Retten slutter seg til de betrakninger de sakkyndige har anfört og til de beregninger de har foretatt. Men samtidig legger retten til grunn en lavere sannsynlighet for at gjödsling virkelig vilde ha blitt foretatt enn den de sakkyndige har bygget på.

Tapet setter retten til kr. 30.- pr. dekar. for furu på bonitet 11 - 14 i luftklasse IV og V. For takstnr. 2 er myrens areal tatt med på linje med lat øvrige areal.

For de enkelte takstnummere fastsettes erstatningene således:

Tnr. 2	Torkel Skinnes Myhre	487 da	kr. 14.610
Tnr. 3	Gerd H. Melbye	96 da	" 2.880
Tnr. 4	Hans Jørgen Schinnes	171 da	" 4.130
Tnr. 5	Tore Hamremoen	23 da	" 690
Tnr. 6	Arvid Bråten	16 da	" 480
Tnr. 7	Edvard Modalen	170 da	" 5.100
Tnr. 8	Aslaug Juul	47 da	" 1.410
Tnr. 9	Karl Bergan, Ottar Bergan	36 da	" 1.080
Tnr. 10	Vivi Engelstad Ruud, Truls A.Ruud	57 da	" 1.710
Tnr. 11	Randi K. Hallmann	15 da	" 450
Tnr. 12	Gerd Jacobsen	70 da	" 2.100
Tnr. 13	Bjørn Jacobsen	76 da	" 2.218
Tnr. 15	Hans Hollerud	96 da	" 2.880
Tnr. 16	Andre Johan Stensrud	40 da	" 1.200
Tnr. 33	Kirsten Solberg	160 da	" 4.800
Tnr. 44	Ove P. Kind	15 da	" 450
Tnr. 47	Bjørg og Arne Sörland	142 da	" 4.260
Tnr. 50	Rolf Hamremoen	8 da	" 240
Tnr. 51	Tom Krogstad	21 da	" 630
Tnr. 53	Inger Marie Sørensen	20 da	" 600
Tnr. 54	Magne Hollerud, Solveig Andresen, Engebret Hollerud Odd Vidar Löberg, Ester Berg	198 "	" 5.940
Tnr. 73	Ole Hermann Hollerud	30 da	" 900
Tnr. 78	Aimar Kristoffersen	4 da	" 120

5. Bruk av båt

Forbudet mot bruk av motorbåt gir intet krav på erstatning

Båtbruk forøvrig, som ikke knytter seg til en strandeiendom, er en allemannsrett, som det ikke oppstår noe erstatningskrav av, når den må opphøre.

At strandens grunneiere har gitt hytteeiere uten stranden rett til å ha båt liggende på stranden, endrer ikke båtbrukens karakter og gir ikke disse hytteeiere grunnlag for krav om erstatning fordi deres båtbruk må opphøre.

Men disse hytteeiere hevder videre at verdien av deres hytter i handel og vandel blir redusert når adgangen til å ferdes på Væleren i båt blir borte.

At adgangen til forskjellige former for bruk av allemannsrettet i naturomgivelsene rundt en fritidseiendom kan ha betydning for verdien av eiendommen er klart nok. Men når samfundsutviklingen gjør det nødvendig å begrense allemannsrettene eller bruken av dem generelt eller innenfor et bestemt område, må enhver bruker av allemannsrettene finne seg i dette uten erstatning, uansett om han bor i området eller har annen tilknytning til det.

6. Båt

De samme hytteeiere som er omtalt under punkt 5, har krevet erstatning for tap av båt.

Hytteeierne blir ikke fratatt sin båt. De kan flytte den og benytte den et annet sted, eller de kan avhende den. Noe erstatningskrav oppstår ikke av dette.

7. Redusert fiske.

Begrensningen i tillatelsens punkt 2 - 7 reduserer ikke muligheten for fiske hvorsomhelst ellers i Væleren, og det oppstår ikke noe erstatningskrav for tapte fiskemuligheter.

8. Lagring av olje.

Det er tillatt å medbringe olje inn i nedbørsfeltet i tankér på inntil 1500 liter, når tankene fjernes etter endt hugst og annet arbeide. Denne adgang antas også å tilfredsstille stille det særlige behov knyttet til vegoppsynet, som er anført av takstnummer 15 Hans Hollerud.

Erstatningskrav oppstår ikke.

Saksomkostninger.

De saksöktes prosessfullmektiger har levert omkostningsoppgaver. Det er ikke fremsatt innsigelser mot oppgavene, som legges til grunn.

H.r.advokat Sverre Thune har oppgitt salær kr. 104.000. Videre har han oppgitt at 4 tillitsmenn krever godtgjørelse således Myhre og Hollerud med kr. 3.200 hver, Kind kr. 3.312 og Moholdt kr. 5.434. Hertil kommer Borgar Flaskerud kr. 3.000. Flaskerud var imidlertid vitne og beløpet for hans vedkommende tas med under advokat Thunes utgifter således ^{parter} at disse blir kr. 10.000. Saksomkostningene til advokat Thunes fastsettes til kr. 114.000, til tillitsmennene som angitt foran.

H.r.advokat Georg Lous har oppgitt salær kr. 35.000 og utgifter kr. 3.070. Saksomkostningene fastsettes her til kr. 38.070.

Skjønnet er enstemmig.

SLUTNING:

1. Erstatninger fastsettes som angitt under punkt 4.
2. Forøvrig tilkjennes ikke erstatning.
3. Innen 2 - to - uker fra skjønnets forkynnelse betaler Tyrstrand Vanverk A/L saksomkostninger til h.r.advokat Thunes parter v/advokat Thune kr. 114.000 etthundrefjortentusen kroner
h.r.advokat Lous' parter v/advokat Lous kr. 38.070 trettiåttetusensyttikroner
Torkel Skinnes Myhre kr. 3200 - tretusentohundrekroner
Hans Hollerud kr. 3.200 - tretusentohundrekroner
H.P. Kind kr. 3.312 - tretusentrehundretolvkroner
Björn Moholdt kr. 5.434 - femtusenfirehundretrettifirekroner

Retten hevet.

Håkon Eidahl
Håkon Eidahl

Eivind Sorteberg
Eivind Sorteberg

Kaa
Per Kaas

Kare Sørsdal
Kare Sørsdal

Willy Danielsen
Willy Danielsen

Jach Ths. Erichsen
Jach Ths. Erichsen

